

ELECTORATUL DIN TRANSILVANIA ÎN PRIMII ANI DUPĂ MAREA UNIRE

Primul război mondial a determinat transformări profunde în societatea românească pe toate planurile: politic, economic, social și cultural. Unirea și reformele electorală și agrară înfăptuite au avut efecte neașteptate asupra evoluției demografice, asupra structurii sociale și a celei educaționale din noile teritorii. Unificarea națională a pus laolaltă populații disparate, reprezentând produsul istoric al unor experiențe lingvistice, etnice, culturale și politice diferite. Ea nu a fost o simplă restaurare a granițelor naționale și a coeziunii din trecut. Evenimentul – este de părere Irina Livezeanu – a inaugurat transformări, strategii și politici culturale radicale, mai degrabă decât a reprezentat întoarcerea la o stare idilică, naturală, a comunității românești, proclamată de naționaliștii români¹.

Toate aceste schimbări au făcut ca electoratul din România să arate cu totul diferit de cel antebelic. Mutații s-au produs nu numai în ceea ce privește structura corpului electoral, ci și în mentalitatea alegătorilor. Datorită legiferării votului universal, clasa rurală ajunge acum să reprezinte mai bine de 2/3 din corpul electoral, ea devenind obiectul atenției și preocupărilor tuturor formațiunilor politice². În acest sens, liderul țărănist Virgil Madgearu exprima ideea că, prin regimul sufragiului universal, nici un partid nu putea să guverneze, decât cu aprobarea țărănimii, chemată să hotărască prin vot regimul social-politic al țării³.

După Marea Unire, pentru întâia oară în componența corpului electoral al României vor intra și cetățenii români majori din Transilvania, Bucovina și Basarabia, care nu numai că au dus la o dublare a numărului de alegători, dar au venit cu o cu totul altă mentalitate, contribuind și ei – după expresia juristului transilvănean N. Dașcovici – “la sporirea zăpăcelii generale”⁴. Între noii alegători, un număr relativ mare erau de naționalitate străină, maghiari, germani, evrei, ucraineni, ruși.

Deși istoriografia românească și străină a acordat o atenție deosebită cercetării vieții politice interbelice, surprinde totuși că cercetarea electoratului, a sistemului electoral, a căror importanță nici nu mai trebuie subliniată, a rămas o chestiune neabordată. Atenția istoricilor s-a îndreptat cu predilecție spre analiza factologică a alegerilor locale și parlamentare din România între cele două războaie mondiale⁵. Acesta

¹ Irina Livezeanu, *Cultură și naționalism în România Mare, 1918 – 1930*, București, 1998, p. 29-30.

² Unii observatori ai epocii consideră aceasta una dintre principalele caracteristici ale vieții politice interbelice (vezi George Popovici, *Burghezia orașelor*, în *Democrația*, București, anul XVII, nr. 12 din decembrie 1929, p. 29).

³ Virgil Madgearu, *Țărănismul*, București, [f.a.], p. 12.

⁴ N. Dașcovici, *Spre al doilea partid de guvernământ*, în *Societatea de Măine*, Cluj, anul III, nr. 37 – 38 din 12 – 19 septembrie 1926, p. 595.

⁵ Vezi: Ioan Saizu, Leon Eșanu, *Momente din istoria regimului electoral din România. 1922 – 1928* în *Anale de istorie*, nr. 3/1970; Gh. I. Florescu, *Partidele politice în alegerile parlamentare din 1919*, în *Anuarul Institutului de Istorie-Arheologie „A.D. Xenopol” – Iași*, tom IX, 1972; Gh. I. Florescu, Ioan Saizu, *Alegerile parlamentare din România (1919 – 1922)*, în *Cercetări istorice*, anul IV, 1973; Gh. Iancu, *Campania electorală pentru alegerile parlamentare din 1919 în circumscripțiile Transilvaniei*, în *Studia Universitatis*

este și motivul pentru care în cele ce urmează vom analiza transformările pe care le-a suferit corpul electoral în urma unirii Transilvaniei cu România. În același timp, vom face câteva considerații asupra specificului electoratului din Transilvania în primii ani după Unire. Avem în vedere perioada 1919–1922, timp în care s-au organizat trei alegeri parlamentare, în baza unei legi electorale diferite față de cea din Vechiul Regat. Acești primi ani de după Unire îi considerăm importanți din perspectiva analizei pe care ne-o propunem, pentru că alegătorii transilvăneni s-au confruntat cu problemele determinate de adaptarea la noul regim al votului universal și la noul sistem politic românesc.

*

Componența corpului electoral pentru Camera Deputaților și Senat, în cazul Transilvaniei, a fost stabilită printr-o lege electorală special elaborată de Consiliul Dirigent și votată de Marele Sfat Național în august 1919⁶. Liderii Partidului Național, în frunte cu Iuliu Maniu, invocând un anumit specific local, de altfel real, au refuzat să accepte simpla extindere a legislației electorale din Vechiul Regat, operă a liberalilor. Cu toate acestea, legislatorii transilvăneni au folosit drept model decretul-lege electoral promulgat de regele Ferdinand la 16 noiembrie 1918, în elaborarea propriei legi electorale. Potrivit acesteia, corpul electoral din Transilvania era alcătuit pentru Camera Deputaților din toți cetățenii români majori, de la 21 de ani în sus, iar pentru Senat din cetățenii români de la vârsta de 40 de ani împliniți. Nu beneficiau de drept de vot femeile și cei loviți de o incapacitate, nedemnitate sau incompatibilitate (cei puși sub interdicție, cei în stare de faliment declarat, cei condamnați pentru crimă sau pentru anumite delict grave prevăzute de Codul penal, persoanele care țin case de prostituție sau jocuri de noroc, dezertorii, militarii în activitate)⁷.

Babeș-Bolyai, Series *Historia*, fasc. 1, 1973; Idem, *Desfășurarea și rezultatele alegerilor parlamentare din 1919 în circumscripțiile Transilvaniei*, în *Studia...*, fasc. 1, 1974; M. Mușat, *Partidele politice în alegerile parlamentare din noiembrie 1919. Guvernarea Blocului Parlamentar*, în *Anale de istorie*, nr. 1, 1974; I. Scurtu, *Lupta partidelor politice în alegerile parlamentare din mai – iunie 1920*, în *Carpica*, 1972; Idem, *Alegerile parlamentare din mai 1926*, în *Studii și comunicări. Arheologie – Istorie*, Muzeul Brukenthal, Sibiu, tom XVIII, 1974; Idem, *Partidele politice în alegerile parlamentare din iulie 1927*, în *Anuarul Institutului de Istorie – Arheologie „A. D. Xenopol” Iași*, tom. XIV, 1977; Idem, *Lupta partidelor politice în alegerile parlamentare din decembrie 1928*, în *Analele Universității București, Seria Istorie – Filozofie*, anul XXIV, 1977; Idem, *Lupta partidelor politice în alegerile parlamentare din decembrie 1937*, în *Studii. Revistă de istorie*, tom XX, nr. 1, 1967; Ion Bitoleanu, *Formarea guvernului liberal și alegerile parlamentare din anul 1922*, în *Studii. Revistă de istorie*, tom XXIII, 1970; C. I. Stan, *Puterea și opoziția în alegerile parlamentare din martie 1922*, în *Apulum*, anul XXXIV, 1997; Florea Nedelcu, *Campania electorală desfășurată în ajunul alegerilor din decembrie 1937*, în *Studii și articole de istorie*, tom. XIV, 1969.

⁶ *Monitorul Oficial*, partea I, nr. 103 din 26 august 1919, p. 5734 – 5777; vezi și *Gazeta Oficială a Consiliului Dirigent*, nr. 50-53 din 27 - 30 august – 4 - 6 septembrie 1919.

⁷ Printr-un ordin circular trimis de Consiliul Dirigent către șefii judecătoriilor de ocol, se aduceau precizări în ceea ce privește dreptul electoral: “Art. 1 Vor alege un nr. de deputați proporțional cu populația, prin vot obștesc, egal, direct, secret și cu votare pe comune, toți cetățenii de la 21 de ani împliniți care au avut cetățenia ungară nu optează pentru cetățenia unui stat străin și: a) sunt născuți în teritoriile alipite în mod definitiv la România, sau b) la 1 ianuarie 1914 au avut apartinerea (competența) câștigată cu forme legale în una din comunele acestor teritorii, sau c) la 1 ianuarie 1914 au avut domiciliul real în una din comunele acestor teritorii, și până la fixarea listelor electorale au optat pentru cetățenia română, sau d) sunt români născuți în alte teritorii și optează pentru cetățenia română și apartinerea în una din comunele acestor teritorii [...]”. Art. 3 Toți cetățenii care au drept electoral după prevederile art. 1, dar au împlinit 40 de ani, vor alege prin vot egal, direct,

Fără îndoială, Legea electorală pentru Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș însemna un pas înainte pe calea modernizării vieții politice în comparație cu vechile stări de lucruri, dar și unul înapoi, față de prevederile Rezoluției de la Alba Iulia, din 1 decembrie 1918. Această ultimă afirmație este demonstrată de faptul că, deși documentul Unirii proclama votul obștesc, direct, egal, pentru ambele sexe⁸, totuși, dreptul de vot nu s-a acordat și pentru femei, cu toată campania desfășurată de social-democrați și de diferitele asociații de femei. Transilvănenii, cu idei atât de generoase în privința drepturilor electorale, din nevoia realizării unei concepții unitare la scara României Mari, au renunțat la dreptul de vot pentru femei (decretul-lege electoral din Vechiul Regat nu acorda acest drept femeilor). Alexandru Vaida Voevod ceruse lui Iuliu Maniu, președintele Consiliului Dirigent, să nu se facă concesii în această privință, cu riscul ca prevederea să fie viabilă doar peste munți. Maniu însă, în interesul unificării instituționale, cedase cererilor premierului Ionel Brătianu. Abandonarea momentană a dreptului de vot pentru femei i-a fost dictată, se pare, și de greutatea „tehnică”, anume de analfabetismul existent în rândul femeilor de naționalitate română. Faptul acesta ar fi provocat confuzie în masa populației, măbind ponderea electoratului maghiar, locuitor a orașelor, cu femei știutoare de carte⁹.

Spre deosebire de Vechiul Regat și Basarabia, unde votul era declarat obligatoriu, neexercitarea lui fiind pedepsită cu amendă cuprinsă între 20 și 500 de lei¹⁰, în Transilvania nu s-a introdus acest principiu. Cercetătorii care s-au oprit asupra legislației electorale din această perioadă au evitat să explice în vreun fel care au fost motivațiile acestei deosebiri. După părerea noastră, în Vechiul Regat, legiuitorul, dând un caracter imperativ votului universal, a dorit ca această reformă să devină o realitate. Mai precis, noul corp electoral, compus în majoritate din țărani analfabeți, lipsiți de cultură politică, trebuia educat, trebuia scos din letargia în care se afla, trebuia obișnuit cu mecanismul și procedura electorală, cu exercitarea acestui drept fundamental într-un sistem democratic. În schimb, în Transilvania, această problemă se pune în cu totul alți termeni. Electoratul de aici, compus din români și minorități etnice, cu un grad mai mare de urbanizare, se ridicau la un nivel superior celor din Vechiul Regat și Basarabia, din punctul de vedere al științei de carte și al culturii politice. Cei mai mulți minoritari au exercitat acest drept în timpul regimului austro-ungar, iar românii transilvăneni erau obișnuiți de mult cu lupta politică națională, chiar dacă cunoștințele lor despre noul sistem politic de după Unire nu erau prea întinse. Tot aici se poate adăuga și concepția pe care legiuitorii transilvăneni au adoptat-o în momentul întocmirii Legii electorale. Sub influența unei

---

secret și cu votarea pe comune și senatori” (*Gazeta Oficială a Consiliului Dirigent*, nr. 50 din 27 august 1919, p. 367-369)].

⁸ Cf. Rezoluția Adunării Naționale de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918, în *Minoritățile naționale din România 1918 – 1925. Documente*, coord. Ioan Scurtu, Liviu Boar, București, 1995, p. 120.

⁹ Cf. Apostol Stan, *Iuliu Maniu. Naționalism și democrație. Biografia unui mare român*, București, 1997, p. 103. Referitor la această chestiune, Iuliu Maniu declara, în 1920, că Adunarea de la Alba Iulia a hotărât să dea drept de vot femeilor în măsură egală cu bărbații, în legea electorală care se va face pentru întreaga Românie Mare, prin Constituanta de la București. De aceea, decretul-lege pregătit de Marele Sfat din Sibiu n-a putut prevedea dreptul de vot al femeilor. Admiterea votului femeilor numai pentru ținuturile de dincolo de Carpați, ar fi pricinuit o disparitate în așezămintele publice ale țării, în România întregită”. (Iuliu Maniu, *Testament moral-politic*, Ed. “Gândirea Românească”, București, 1991, p. 13.)

¹⁰ Decretul-lege electoral nr. 3102 din 14 noiembrie 1918, în *Monitorul Oficial*, partea I, nr. 191, din 16/29 noiembrie 1918, p. 3357-3360, art. 1 alin 2, art. 53 alin. 2

gândiri profund democratice, aceștia au interpretat acordarea sufragiului universal drept o “libertate” a cetățeanului, pe care o putea sau nu exercita, și nicidecum o “obligație” de a exercita un drept.

Exprimând punctul de vedere al *naționalilor* în ceea ce privește principiile Constituției ce se impunea elaborată, Romul Boilă arăta, în anul 1922, că este împotriva obligativității votului, pentru că aceasta este în contradicție cu spiritul vieții constituționale. “Acei care cer vot obligatoriu – arăta Boilă – își motivează punctul lor de vedere cu necesitatea de a solidariza în acest mod masa cu conducerea statului. Teza este de tot greșită. Votul celor constrânși și nepricepuți este lipsit de fond moral. Statul nu poate trăi din iluzii. Trebuie alese alte căi.”¹¹ În locul constrângerii, Boilă propunea “educația sănătoasă și serioasă” a cetățenilor, care să ducă la înțelegerea de către aceștia a intereselor de stat¹².

În ceea ce privește structura etnică a corpului electoral și repartitia sa în mediile urban și rural, trebuie analizate câteva date statistice. Conform recensământului din 1919 (care nu s-a realizat respectându-se întocmai criteriile științifice – n.n.) populația Transilvaniei era de 5.209.345 locuitori, dintre care: 57,12% (2.974.951) erau români; 9,87% (513.794) sași și șvabi; 26,46% (1.378.184) maghiari; 3,28% (170.943) evrei și 3,27% (170.488) de altă naționalitate¹³. Un an mai târziu, populația Transilvaniei a scăzut la 5.114.124 locuitori, dintre care 2.930.120 erau români; 1.307.753 maghiari; 539.427 sași și șvabi; 181.340 evrei; 157.484 de alte naționalități¹⁴.

În mediul urban locuiau în anul 1920 aproximativ 721.546 locuitori, adică 14,1% din populație, în timp ce 4.392.578 (85,9%) locuiau în mediul rural¹⁵. Dacă în localitățile rurale proporția numerică a românilor este covârșitoare, în comunele urbane, elementul românesc este mult mai redus. Majoritatea absolută nu are însă nici o naționalitate în ceea ce privește totalul populației orășenești. Totuși, majoritatea relativă este de partea maghiarilor, cu 45,79% (330.397 locuitori) în anul 1920, urmând românii, cu 25,18% (181.678 locuitori), germanii (sași și șvabi) cu 14,64% (105.664 locuitori), evreii, cu 12,62% (91.113 locuitori) și alții 1,77% (12.697 locuitori)¹⁶.

În ceea ce privește numărul alegătorilor înscriși în listele electorale în perioada 1919–1922, nu avem date exacte și aceasta din cauza aplicării în circumscripțiile electorale transilvănene a art. 46 din Legea electorală elaborată de Consiliul Dirigent, care prevedea că în acele circumscripții în care se depune o singură candidatură, președintele Biroului Electoral o proclamă aleasă, fără a se mai organiza scrutinul¹⁷. Spre exemplu, în 1919 s-a votat în doar 24 de circumscripții din 79, iar în 1922 în 87 din 121. În consecință, datele statistice respective sunt incomplete și destul de restrânse, deoarece

¹¹ Romul Boilă, *Principiile Constituției Noi*, în *Constituția din 1923 în dezbaterile contemporanilor*, ed. a II-a, București, 1990, p. 555.

¹² *Ibidem*.

¹³ Cf. *Buletinul Statistic al României*, seria IV, vol. XV, nr. 3, 1920, p. 156-157. În același an, 1919, populația României se ridica la aproximativ 15.287.528 locuitori (apud Gh. Iacob, Luminița Iacob, *Modernizare – Europenism. România de la Cuza Vodă la Carol al II-lea*, vol. I, Iași, 1995, p. 267).

¹⁴ N. Istrate, *Demografia Ardealului*, în *Buletinul Statistic al României*, vol. XVIII, nr. 2, iulie-decembrie 1923, p. 13. Comparativ, în 1920, populația României era de 15.541.428 locuitori (apud Gh. Iacob, Luminița Iacob, *op. cit.*, p. 267).

¹⁵ N. Istrate, *op. cit.*, p. 13; vezi și *Minoritățile naționale din România, 1918 – 1925*, p. 650-651.

¹⁶ *Ibidem*, p. 14, 15-16.

¹⁷ *Gazeta Oficială a Consiliului Dirigent*, nr. 50-53 din 23-30 august – 4-6 septembrie 1919, p. 13.

în cazul aplicării art. 46 nu s-a mai comunicat numărul alegătorilor înscriși în listele electorale, numărul votanților și repartizarea voturilor asupra partidelor¹⁸.

Conform cifrelor statistice, la 1918 românii din Transilvania, ca de altfel și din celelalte provincii unificate cu România, erau slab reprezentați în rândul elitei instruite și aveau o influență redusă asupra sferei urbane și cultivate a vieții sociale. Într-adevăr, amprenta lăsată de români asupra peisajului urban transilvănean era mai slabă chiar decât prezența lor numerică efectivă. După o statistică din 1920, orașele în care elementul românesc era majoritar – Abrud, Alba Iulia, Baia Mare, Caransebeș, Deva, Făgăraș, Gherla, Hațeg, Ocna Sibiului, Orăștie, Sebeșul Săsesc¹⁹, în general acestea erau orașe mici, fără suprafață în domeniul cultural, economic și chiar politic.

Lipsa de relevanță a românilor în mediile urbane transilvănene se poate explica prin câțiva factori. Orașenii români erau cuprinși esențialmente în trei categorii: mai întâi erau români cu un statut înalt – doctori, preoți, întreprinzători, avocați, ziariști, profesori, învățători –, care însă funcționau îndeosebi în cadrul comunității românești, fiind astfel “ghetoizați”²⁰. Ca să parafrazăm un articol din anul 1924 privitor la avocații români din Transilvania, aceștia se consideraseră înainte de război emisarii satelor românești în lumea urbană străină, privită drept ostilă românilor²¹. Dacă avocații români aveau un asemenea rol de mediere, chiar dacă întotdeauna limitat la comunitatea românească, majoritatea profesorilor, ziariștilor, preoților români aveau și mai puține contacte cu comunitatea neromânească. Ei funcționau în calitate de liber profesioniști în limitele propriei lor comunități. În al doilea rând, un mare număr de orașeni români, din clasa săracă, lucrau în slujbe mărunte de servitori și muncitori necalificați. Lipsa unui statut și stinghereala lor în mediul urban contribuia la perpetuarea imaginii de țărani pe care și-o făceau despre ei înșiși, în ciuda faptului că trăiau la oraș. Mențineau legături mai strânse cu satul lor de baștină²². În sfârșit, erau români care își asimilasera limba și cultura urbană neromânească, lucru ce le-a adus prosperitate și o ridicare a statutului lor social în sistemul maghiar și austriac. Succesul lor era plătit însă cu pierderea identității etnice originare²³.

Caracterul șters al comunităților urbane românești din Transilvania era agravat și de cultura străină ce impregna instituțiile culturale majore moștenite de România Mare – școli, universitate, mijloace de informare, teatre ș.a.m.d. În aceste condiții, statul român a încercat să compenseze slăbiciunea societății civile urbane a etnicilor români cu o politică culturală activă intervenționistă, o politică de românizare a instituțiilor, a orașelor²⁴. Primele eforturi de românizare a orașelor s-au concretizat prin numirea unor funcționari români²⁵, precum și printr-o tentativă de penetrare a zonelor urbane de către

¹⁸ Marcel Ivan, *Evoluția partidelor noastre politice în cifre și grafice. 1919 - 1932*, Sibiu, 1933, p. 6.

¹⁹ N. Istrate, *op. cit.*, p. 16; vezi și tabloul nr. 3, p. 54.

²⁰ Cf. Irina Livezeanu, *op. cit.*, p. 384.

²¹ *Criza avocaturii în Ardeal*, în *Țara noastră*, Cluj, 3 februarie 1924.

²² Irina Livezeanu, *op. cit.*, p. 348.

²³ *Ibidem*, p. 349.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ Prof. univ. Traian Bratu, într-o lucrare publicată în anul 1923, arăta că burghezia orașelor din Ardeal e formată, în majoritate, de sași și unguri. El observa că după Unire lucrurile s-au mai schimbat, prin numirea de funcționari români, dar – continua Bratu – “aceasta s-a făcut numai în aparență, căci nu funcționarii dau unui oraș caracterul său, ci burghezia mare și mică, formată din comercianți, industriași, meseriași etc. Și aspectul acesta nu se poate schimba așa repede”. (Traian Bratu, *Politica națională față de minorități. Note și*

țărani români.

Migrarea de la țară la orașe a elementului românesc se datora, în primul rând, dorinței de a-și întemeia o existență mai pretențioasă. Atât intelectualii, cât și comercianții și agricultorii români imigrați la oraș, erau conștienți de datoria și interesul statului român de a crea o pătură etnică românească în orașele transilvănene. Dintre țărani de la sate vin la oraș în special foștii militari, care s-au familiarizat în cursul războiului cu viața urbană și care se simt capabili de a concura în lupta pentru existență în mediul urban²⁶.

Era vorba, deci, de o slabă reprezentare a alegătorilor români în cadrul corpului electoral urban. Arhetipul alegătorului român transilvănean, ca de altfel și al Vechiului Regat, este țaranul. Cu alte cuvinte, mediul rural a constituit zona în care partidele politice românești și-au desfășurat cu preponderență propaganda politică și și-au recrutat aderenții.

În perioada primilor ani de după Unire, în Transilvania se constată o oarecare dificultate a formațiunilor politice din Vechiul Regat de a penetra acest câmp electoral nou. Dificultatea a venit în primul rând din faptul că electoratul românesc se înregimenta la acea dată în Partidul Național, dar și dintr-o mentalitate politică specifică. Este vorba de modalitatea proprie în care românii ardeleni receptau și interpretau politicul, disputa dintre partidele politice specifică unui sistem democratic. Evident că aceștia nu au perceput în mod corect și nu au înțeles, imediat după 1918, mecanismul vieții politice românești, și de aici manifestarea unei reticente în ceea ce privește acceptarea diversității opțiunilor politice.

Octavian Goga opina că românii transilvăneni nu percepeau în mod corect, în sens tehnic, noțiunea de “partid politic”. Înainte de Unire, arăta el, ei n-au cunoscut diferențierea după grupări politice, ci s-au mișcat doar în cadrul larg al revendicărilor naționale. De aici și denumirea de “partid național”, care însemna – continua Goga – “tabăra integrală a tuturor energiilor românești în luptă cu statul ostil. Partid în sensul tehnic al cuvântului, așa cum se înțelege pretutindeni, aici n-a existat pe vremea ungurilor”²⁷.

Dacă în Vechiul Regat, la primele alegeri parlamentare organizate în baza votului universal, s-a manifestat în rândul electoratului o atitudine ostilă față de vechile partide, o dorință extraordinară de schimbare, de nou, speranțele alegătorilor legându-se de noile formațiuni apărute pe scena politică²⁸, nu aceeași stare de spirit exista și în rândul electoratului transilvănean. Alegătorii din Ardeal și-au pus speranțele în același vechi partid național și în aceiași oameni politici care se remarcaseră până atunci prin activitatea dusă în slujba idealului național. Contestatarii Partidului Național au fost

---

observațiuni, București, 1923, p. 41).

²⁶ Sabin Manuilă, *Evoluția demografică a orașelor și minorităților etnice din Transilvania*, București, 1929, p. 134.

²⁷ Octavian Goga, *Partidele politice în Ardeal*, în *Aceeași luptă: Budapesta – București*, București, 1938, p. 76 – 77.

²⁸ Vezi: Constantin Dobrogeanu-Gherea, *Prima manifestare a votului universal*, în *Lumea Nouă*, nr. 13 din 1 decembrie 1919; Idem, *Opere complete*, vol. V, București, 1978, p. 286; Nicolae Iorga, *Orizonturile mele. O viață de om așa cum a fost*, vol. III, Chișinău, 1991, p. 13; Ioan Russu Abrudeanu, *Păcatele Ardealului față de sufletul vechiului regat*, București, 1930, p. 470; Sorin Radu, *Mitul eroului salvator – cazul generalului Alexandru Averescu*, în *Apulum*, tom XXXV, 1998, p. 550 și urm.

puțini și fără suprafață politică²⁹, iar partidele politice de peste Carpați nu au depus liste electorale în circumscripțiile transilvănene la primele alegeri legislative organizate în 1919.

Reformele ce au urmat Unirii din 1918 i-au făcut pe românii din Transilvania – aflați pentru întâia oară în fața urnelor de vot într-un număr mare – să privească alegerile drept “o sărbătoare, un eveniment deosebit în viață sub toate aspectele”³⁰. În consecință, la primele alegeri parlamentare organizate în 1919, electoratul, atât din mediul urban, cât și din cel rural, au votat cu entuziasm Partidul Național, acesta reprezentând “întreaga suflare ardelenescă”.

La scurt timp însă, partidele politice din Vechiul Regat își vor începe acțiunea de extindere organizatorică în provinciile de peste munți. Tentativa liberalilor, țărăniștilor și averescanilor de penetrare a noului câmp electoral a fost receptată de către liderii naționali și chiar de către electoratul românesc drept o încercare de spargere a solidarității ardelenesti. Era vorba aici de refuzul acceptării diversității opiniilor politice și, deci, a organizațiilor politice “regățene”, percepute ca “străine”. Susținând consecvent că Partidul național, “ca un organism politic istoric, reprezintă cu adevărat gândirea politică și interesele Ardealului” și că el “reprezintă unanim Ardealul și Banatul”³¹, liderii transilvăneni contestau dreptul oricărei forțe politice din vechea Românie de a-și extinde influența în Transilvania. Conform acestora, “în Ardeal alte partide afară de cel al Ardealului, nu se pot înjgheba decât temporar și anume în vederea venirii la putere”³².

Naționaliștii încercau să demonstreze că nu un interes de partid, ci unul de stat cerea “concentrarea românilor într-o singură organizație politică”, că această organizație ar servi cel mai bine descentralizării forțelor naționale, că este o eroare psihologică și o greșită strategie politică a se crea organizații ale partidelor din Vechiul Regat în Transilvania și că, în sfârșit, “cu timpul s-ar putea pune problema dacă mai este nevoie să existe Partidul național”, dar că deocamdată este absolut util³³.

Rezultatul alegerilor parlamentare din 1920, și mai ales al celor din 1922³⁴, aveau

---

²⁹ Opoziția era alcătuită din Partidul Social Democrat, Partidul Țărănesc, Uniunea Națională, Partidul național radical al țăranilor și muncitorilor. Unele dintre acestea, chiar dacă s-au constituit sub raport organizatoric după alegerile din noiembrie 1919, ca grupări politice s-au încadrat în campania electorală, participând la alegeri (Cf. Gh. Iancu, *Campania electorală pentru alegerile parlamentare din 1919 în circumscripțiile Transilvaniei*, p. 90.)

³⁰ *Ordin circular privitor la unele măsuri de ordine în decursul campaniei electorale*, în *Gazeta Oficială a Consiliului Dirigent*, nr. 60 din 15 octombrie 1919, p. 489.

³¹ *Liberalii din București și Partidul Național Român*, în “*Patria*”, Cluj, anul IV, nr. 26 din 5 februarie 1922; vezi și *Ardelenii și liberalii*, în *Patria*, nr. 4 din 5 ianuarie 1922.

³² *Ardealul e solidar*, în *Patria*, nr. 7 din 11 ianuarie 1922.

³³ *Unitatea și păstrarea Partidului național român*, în *Patria*, anul III, nr. 155 din 17 iulie 1921. Articolul, având caracterul unui mic studiu, apărea într-un moment dificil al tratativelor dintre liberali și naționaliștii lui Maniu și era revelator în privința organizării relațiilor P.N.R. cu celelalte partide. Studiul avea și menirea de a risipi nenumăratele reproșuri adresate P.N.R. în urma controversatei formule rostite de Alexandru Vaida-Voevod: “Ardealul al ardelenilor” (cf. Ioan Ciupercă, *Opoziție și putere în România anilor 1922 – 1928*, Iași, 1994, p. 40 – 41).

³⁴ În urma alegerilor parlamentare din 1920, Partidul Poporului, aflat la guvernare, a obținut în Transilvania 84 de mandate de deputat, din totalul de 121; P.N.L. – 4 mandate; P.N.R. – 23 mandate (față de 170 în anul 1919); alte formațiuni politice – 10 mandate (Apud Tancred Constantinescu, *Efectele legii electorale și învățămintele ce decurg din alegerile făcute după război*, în *Democrația*, București, anul XIV, nr. 10-11 – 12, octombrie, noiembrie, decembrie 1926, p. 97). Alegerile parlamentare din 1922 au fost câștigate de P.N.L., aflat la guvernare, obținând 81 de mandate de deputat în Transilvania, față de cele 25 obținute de

să demonstreze însă faptul că în Transilvania începuse procesul de diferențiere a opțiunilor politice ale corpului electoral, pe grupări politice. După părerea noastră, electoratul românesc din mediul urban era mai dispus la o convertire politică decât alegătorii rurali, tradiționaliști prin definiție și consecvenți în atitudinea politică, pentru ei Partidul Național rămânând “în amintirea dragă a tuturor, din vremea când el exterioriza „națiunea” din Ardeal”³⁵. Politicienii ardeleni ai epocii vorbeau despre alipirea “impresionantă a opiniei rurale din Ardeal”³⁶, la P.N.R., și mai rar de devotamentul alegătorilor orășeni. Se sublinia că Partidul Național se bizuie nu numai pe numărul partizanilor, ci “și pe conștiința masei poporului, care știe să aleagă, prin firea ei, binele de rău”³⁷.

Este interesant de arătat că, într-o ședință a Consiliului prezidențial al Partidului Maghiar (31 octombrie 1925), președintele Ugron István “recunoștea că P.N.R. se bucură de popularitate în rândurile maghiarilor și sașilor dar – continua el – având un caracter regional nu poate ajunge singur la putere ...”³⁸ Regretul solidarității ce existase în Transilvania în anii luptei pentru libertate națională dinainte de 1918 s-a menținut mulți ani după Unire. Spre exemplu, și în 1932, ziarul *Cuvântul Poporului* din Sibiu condamna frământările sterile, fărâmițarea forțelor, “politica de partide (...) de pricopseală personală”³⁹.

Din analiza manifestelor și platformelor electorale, a discursului electoral promovat de P.N.R., și începând cu anul 1920, și ale partidelor din Vechiul Regat se constată o foarte redusă atenție acordată alegătorilor români, locuitori ai orașelor. Oferta electorală a acestor formațiuni politice a vizat, în primul rând, pe alegătorii din mediul rural. Această atitudine s-a datorat evident ponderii numerice reduse a alegătorilor români urbani și, nu în ultimul rând, dificultății de a face propagandă electorală în orașe.

Specific electoratului transilvănean este existența unui puternic nucleu de alegători minoritari: maghiari, sași, șvabi, evrei. Legea electorală elaborată de Consiliul Dirigent a dat posibilitatea minorităților naționale să participe la viața politică a noului stat român alături și în mod egal cu toate celelalte forțe politice naționale ale țării⁴⁰. Maghiarii și germanii, după realizarea Marii Uniri, s-au trezit într-o situație inedită; din națiuni dominante ele s-au văzut reduse la postura unor minorități etnice, și de aici apariția unei profunde nemulțumiri față de pierderea unor privilegii istorice și, în același timp, afișarea unei atitudini arogante și ostile față de elementul românesc. O schimbare atât de bruscă a statutului și a situației în care s-au aflat a dus inevitabil la refuzul categoric de a se implica politic în structurile noului stat⁴¹.

P.N.R.; 15 mandate au fost câștigate de alte partide politice (*Ibidem*, p. 100; Marcel Ivan, *op. cit.*, tabloul II).

³⁵ Tiberiu Vornic, *Scrisorile unui „fripturist*, Brașov, 1926, p. 21.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ *Propagandă nouă politică în Ardeal*, în *Neamul românesc*, nr. 50 din 17 martie 1920, (articol preluat din *Gazeta Transilvaniei*).

³⁸ *Minoritățile naționale din România, 1925-1931. Documente*, coord. Ioan Scurtu, Ioan Dordea, București, 1996, p. 104.

³⁹ *Cuvântul Poporului*, Sibiu, anul XIV, nr. 23 din 12 mai 1932.

⁴⁰ Petru Bănescu, *L'encadrement politique des minorités ethniques de Roumanie*, în *Revue de Transylvanie*, tome V, nr. 4, 1939, p. 469.

⁴¹ Dificultatea adaptării minorității maghiare la structurile politice ale noului stat român este foarte bine descrisă de Geza Kiss, în conferința susținută în toamna anului 1922, sub egida Institutului Social Român. “Minoritatea etnică maghiară – arăta Geza Kiss – se recrutează din populația ținuturilor desprinse din teritoriul

În România Mare, Transilvania cuprindea majoritatea covârșitoare a minorităților naționale. Dar, cu excepția secuilor, minoritățile erau dispersate și nu formau aglomerări cu adevărat importante decât în anumite localități urbane⁴². Maghiarii au fost majoritari în următoarele orașe: Aiud, Arad, Baia Sprie, Brașov, Cluj, Dej, Dicio-Sân-Mărtin, Gheorghieni, Hunedoara, Ibașfalău, Miercurea-Ciuc, Odorhei, Oradea Mare, Reghinul Săsesc, Sătmăr, Sf. Gheorghe, Șimleul Silvaniei, Târgu-Mureș, Târgu Secuiesc și Zalău⁴³. În Cluj, capitala Transilvaniei, maghiarii reprezentau în 1920 aproximativ 50% din populație, iar românii aproximativ 33%, restul fiind evrei⁴⁴.

După Irina Livezeanu, orașele transilvănene erau ungurești mai degrabă din punct de vedere cultural, decât etnic. Hegemonia urbană a culturii maghiare (și într-o oarecare măsură a celei germane) a continuat destulă vreme în perioada interbelică⁴⁵.

Fără a putea preciza numărul alegătorilor maghiari din lipsa unor date statistice certe, se poate afirma că, procentual, ocupau locul doi în mediul rural, discrepanța față de alegătorii români fiind foarte mare; în schimb, în mediul urban, unde ei reprezentau peste 45% din populație, ocupau primul loc. La aceasta a contribuit și faptul că, după Unire, între elementul maghiar și cel secuiesc se va produce o identificare, vorbindu-se doar de blocul maghiar.

Schimbările politice rapide petrecute în Transilvania la sfârșitul primului război mondial au afectat comportamentul liderilor politici maghiari și al electoratului. În primele luni ale anului 1919 se observă o dezorientare accentuată, majoritatea maghiarilor optând pentru o "rezistență pasivă", așteptând hotărârile Conferinței de Pace de la Paris. Această atitudine este interesant explicată de Geza Kiss, în aceeași conferință susținută în 1922: "formarea unei noi ideologii – arăta el – a mai fost împiedicată în chip firesc și prin credințe naive, prin îndemnuri mai mult sau mai puțin de bună credință, prin trezirea de speranțe iluzorii și ea n-a putut să-și înceapă dezvoltarea decât după ce trecuse prima amețeală și începuse să se împărștie și ceața care împăienjenea vederea și excludea cunoașterea situației reale. Astfel se explică de ce majoritatea așa-numitei minorități maghiare păstra la început și un timp anumit rezistența pasivă"⁴⁶.

În fruntea curentului pasivist se situa avocatul Grandpierre Emil. Exista și o tabără, mai redusă, a celor care militau pentru participarea activă la viața politică a Țării. Liderii acestei grupări, Bernády György și Gyárfás Elemér, erau de părere că trebuiau

---

Ungariei în urma Păcii de la Trianon. Dacă privim acest eveniment istoric cu ochii unui naturalist, trebuie să ne gândim involuntar la analogia ce ne-o prezintă un arbore sau un tufiș smuls din pământul original și replantat în pământ nou. Și arborele sau tufișul trebuie să prindă rădăcini noi, ceea ce e o chestiune de timp mai îndelungat și care nu poate fi favorizată decât prin pregătirea corespunzătoare a noului pământ. Și la o minoritate etnică desprinsă din trunchiul națiunii, creșterea de rădăcini noi e chestiune de timp mai îndelungat. Iar terenul nu poate fi potrivit pentru acest proces, decât dacă se garantează posibilitatea satisfacerii necesităților culturale proprii și a așezării economice mulțumitoare." (Geza Kiss, *Ideologia și tendințele minorității maghiare*, în *Doctrinile partidelor politice*, București, 1997, p. 328-329).

⁴² Vezi Sabin Manuilă, *op. cit.*, p. 122. În ansamblul Transilvaniei, românii erau majoritari în 20 din cele 23 de județe, în 113 din cele 138 de plase și în 2.979 din cele 4.087 comune. Ungurii formau deci majoritatea în trei județe, 18 plase și 765 comune (cf. Silviu Dragomir, *La politique minoritaire de la Roumanie*, Bucarest, 1944, p. 6-7).

⁴³ N. Istrate, *op. cit.*, p. 16, vezi și tabelul nr. III, p. 54.

⁴⁴ Cf. Octavian Buzea, *Clujul, 1919-1939*, Cluj, 1939, p. 95.

⁴⁵ Irina Livezeanu, *op. cit.*, p. 181-182.

⁴⁶ Geza Kiss, *op. cit.*, p. 323.

inițiate discuții cu Consiliul Dirigent⁴⁷. În aprilie 1919 apare la Sibiu un ziar maghiar purtând titlul semnificativ *Lumea nouă (Uj világ)*, care milita pentru încadrarea populației maghiare în noua ordine politică din România⁴⁸.

Primele manifestări politice ale minoritarilor maghiari au fost izolate și nu au reprezentat întreaga comunitate. La alegerile din 1919 și 1920 candidații unguri s-au înscris cu titlu individual și au obținut succese parțiale⁴⁹. În noiembrie 1919, în primul Parlament al României au intrat opt deputați și patru senatori⁵⁰. Îndemnați de liderii lor, alegătorii maghiari au refuzat să se înscrie în listele electorale⁵¹ și, deci, nu se pot face considerații asupra modului în care electoratul s-a comportat sau a acționat.

Momentul care a marcat trecerea de la “pasivism” la “activismul” politic maghiar a fost publicarea manifestului *Kiáltó szó a magyarság útja, a politikai aktivitás rendszere (Cuvânt strigător)*, semnat de un grup de intelectuali, în frunte cu scriitorul Kós Károly⁵². Manifestul, publicat și în ziarele românești, cerea maghiarilor transilvăneni să se îndepărteze de mirajul Ungariei milenare și să-și ia soarta în propriile lor mâini; protesta împotriva tendinței de autoînșelare, de așteptare a unei minuni și a reclamat o politică de integrare în realitățile noi și o colaborare cu autoritățile și forțele politice românești⁵³. Este interesant de menționat că în rapoartele prefectilor județelor Ciuc, Odorhei, Trei Scaune, Târnava Mică, Târnava Mare, Brașov, Mureș-Turda, Satu-Mare, înaintate Consiliului Dirigent în anul 1919, se sublinia faptul că populația secuiască și maghiară nu urmează întru totul indicațiile șefilor ei, ea dorind să participe la viața politică a țării⁵⁴.

În cele din urmă, în ianuarie 1922, se întemeiază Partidul Popular Maghiar (“Magyar Néppárt”), iar o lună mai târziu va lua ființă Partidul Național Maghiar (“Magyar Nemzeti Párt”). Cele două formațiuni politice rivale au reușit să înglobeze alegătorii maghiari, în această formă participând și la alegerile parlamentare din martie 1922⁵⁵. În decembrie 1922, liderii celor două partide au hotărât fuziunea sub numele de Partidul Maghiar⁵⁶. Pentru prima oară se reușea încheierea unei formațiuni politice unitare a etnicilor maghiari din România. Alegerile din martie 1922 au consemnat participarea pentru întâia oară a minorității maghiare într-un bloc unitar.

Noua atitudine politică a maghiarilor din Transilvania constituia un semn de loialitate față de statul român și era confirmată de declarația deputatului Bernády György făcută în Parlament: “Vrem în mod cinstit să realizăm o consonanță între noua noastră

⁴⁷ Gheorghe I. Bodea, *Lupta curenților opoziționiste în sânul Partidului Maghiar din România, pentru întărirea unității frățești a oamenilor muncii (1918 – 1928)* în *Acta Musei Napocensis*, tom X, 1973, p. 412; Petru Bănescu, *op. cit.*, p. 470.

⁴⁸ Gheorghe I. Bodea, *op. cit.*, p. 413.

⁴⁹ Nicolae Dascălu, *Minoritățile naționale în România Mare (1918 – 1940)*, în *Revista Română de Studii Internaționale*, anul XXIV, 1990, p. 202.

⁵⁰ Cf. Aurel Galea, *Formarea și activitatea Consiliului Dirigent al Transilvaniei, Banatului, Ținuturilor românești din Ungaria (2 decembrie 1918 – 10 aprilie 1920)*, Tg.-Mureș, 1996, p. 340.

⁵¹ Silviu Dragomir, *La Transylvanie Roumaine et ses minorités ethniques*, București, 1934, p. 267.

⁵² *Dacia Traiană*, Sibiu, anul II, nr. 24 din 4 februarie 1921.

⁵³ *Ibidem*.

⁵⁴ Arhivele Naționale București, fond *Consiliul Dirigent, Alegeri*, dos. nr. 183/1919, fila 1-4.

⁵⁵ Petru Bănescu, *op. cit.*, p. 470. Au reușit să trimită în Parlament trei deputați (în circumscripțiile Ciuc, Odorhei, Timișoara) și trei senatori (în circumscripțiile Tg. Mureș, Sf. Gheorghe, Arad).

⁵⁶ *Ibidem*; Silviu Dragomir, *La Transylvanie Roumaine et ses minorités ethniques*, p. 267-268.

cetățenie și maghiaritatea noastră și ne străduim cu toate forțele ca să fim nu numai fii devotați ai neamului nostru, slujitori cinștiți ai culturii noastre, dar să fim în același timp cetățeni devotați gata la orice sacrificiu pentru Regatul Român, căci cel ce este în stare să-și renege neamul, la momentul oportun este în stare să-și trădeze patria”⁵⁷.

Alegând calea participării la viața publică a noului lor stat, liderii politici maghiari s-au ocupat îndeaproape de “instruirea intensivă a electoratului”, cerându-le etnicilor maghiari “să dea dovadă de disciplină de partid și să-și manifeste sentimentul sacrificiului pentru marile interese periclitate”⁵⁸. Propaganda desfășurată de Partidul maghiar în rândul alegătorilor a fost bine organizată și deosebit de intensă. Canalele pe care aceasta pătrundea în mediile rurale și urbane erau dintre cele mai diverse, dar rolul cel mai important l-a avut presa. În perioada 1919–1928 maghiarii au editat 46 cotidiane politice și 107 hebdomadare politice și sociale, dintr-un total de 577 (restul fiind literare, științifice, bisericești, de educație, umoristice, comerț, industrie, agricultură)⁵⁹. Această presă, îndreptată spre educarea politică și culturală a maghiarilor, era fără îndoială superioară celei românești⁶⁰.

Germanii din Transilvania (sași și șvabi) reprezentau aproape 15% din populația urbană a provinciei și constituiau, așa cum am menționat deja, alături de maghiari și evrei, elita culturală și economică a orașelor. La 1920, sașii și șvabii erau majoritari în orașele Bistrița, Carei Mari, Mediaș, Sibiu, Sighișoara, Timișoara⁶¹. În ciuda unui evident dispreț față de români⁶², sașii au fost primii dintre germanii din România care au început să participe la viața politică din noua lor patrie. Ei vor constitui nucleul în jurul căruia se va organiza din punct de vedere național-politic minoritatea germană din România. Sașii – spre deosebire de maghiari – aveau experiența organizării politice proprii și avantajul că organizația lor a trecut intactă în “noul timp”⁶³. Organizația național-politică a sașilor avea următoarea structură: vecinătatea, organizația locală, organizația cercuală, și-i cuprindea pe toți sașii⁶⁴.

La primele alegeri legislative organizate după război, precum și la cele din 1920, germanii au reușit să trimită în Parlament un număr constant de deputați și senatori. Spre exemplu, în 1919 sașii, în toate cele opt circumscripții pentru Cameră și Senat în care și-au depus candidaturi, au fost aleși în unanimitate (șapte deputați și trei senatori); șvabii din Banat, grupați în Partidul popular șvăbesc, și-au ales șase deputați și trei senatori⁶⁵. La alegerile din 1922, grupul german a obținut nouă mandate de deputat și trei

⁵⁷ Apud Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *România după Marea Unire*, vol. II, partea I, București, 1986, p. 150.

⁵⁸ *Minoritățile naționale din România. 1925-1931. Documente*, p. 108.

⁵⁹ Silviu Dragomir, *op.cit.*, 206-207.

⁶⁰ Vezi Liviu Malița, *La presse Transylvaine pendant la première décennie après l'union*, în *Transylvanian Review*, Cluj Napoca, vol. III, no. 2, 1994, p. 72-98; Emanoil Bucuța, *Statistica publicațiilor periodice din Transilvania*, în *Transilvania, Banatul, Crișana și Maramureșul (1918 – 1928)*, vol. II, București, 1929, p.1291 și urm.

⁶¹ N. Istrate, *op. cit.*, p. 16; vezi și tabelul nr. III, p. 54.

⁶² Vezi raportul profesorului E. de Martonne, în *Minoritățile naționale din România. 1918-1925. Documente*, p. 378.

⁶³ Vezi Vasile Ciobanu, *Organizația național-politică a germanilor din România. 1919-1944*, în Sibiu, anul II, 1995, p. 121.

⁶⁴ *Ibidem*, p. 122.

⁶⁵ Cf. Gh. Iancu, *Desfășurarea și rezultatele alegerilor parlamentare din noiembrie 1919 în*

de senator⁶⁶. Începând cu anul 1922, minoritatea germană inaugurează tactica alianțelor electorale cu partidul de la putere, încheind un cartel cu guvernul liberal⁶⁷.

Dornici de a se integra în noile realități politice⁶⁸, foarte bine organizați politic, sașii s-au adaptat repede sistemului politic din România Mare. Este interesant de subliniat atenția pe care liderii politici ai acestei minorități o arătau față de educația politică a alegătorilor. Spre exemplu, alături de bogata și variata presă editată de germanii transilvăneni⁶⁹, începând din august 1921 Rudolf Brandsch editează *Deutsche Politische Hefte*. Aceasta era o publicație de comentarii politice în primul rând, apariție de excepție și unică în cadrul publicațiilor din România. Scopul urmărit era “educația politică a minorității germane din România”, precum și “îmbunătățirea și întărirea raporturilor minorității cu românii și celelalte minorități”⁷⁰. Revista își va înceta apariția în decembrie 1927 din cauza dificultăților financiare⁷¹.

Ca și maghiarii, germanii din Transilvania au încheiat începând cu 1922 carteluri electorale cu partidul de guvernământ (în 1922 cu Partidul Liberal, iar în 1926 cu Partidul Poporului). În asemenea cazuri, liderii politici germani se ocupau îndeaproape de instruirea alegătorilor, dându-le instrucțiuni și indicații despre modul în care trebuiau să se comporte în timpul campaniei electorale și a alegerilor. Spre exemplu, în timpul alegerilor parlamentare din 1922, Hans Otto Roth arăta alegătorilor sași că Partidul German a luat decizia susținerii candidaților liberali în cercurile electorale săsești și, deci, acestora le revine “obligația respectării disciplinei populare”⁷². “După decizia luată de Consiliul național (german-săseșc din Transilvania) – preciza H. O. Roth – nu mai este hotărâtoare și decisivă problema politică, dacă condițiile pentru încheierea pactului electoral au existat sau nu în realitate, ci chestiunea disciplinei poporului nostru. Unitatea și unanimitatea politicii poporului nostru constituie pentru noi un capital politic de neprețuit. Dacă nu vom sprijini în unanimitate decizia conducerii noastre politice și nu vom acorda toate voturile conform indicațiilor Consiliului național, atunci vom zdruncina pentru viitor încrederea în eficacitatea politică a poporului nostru ...”⁷³ H. O. Roth cerea ca în toate localitățile săsești să se creeze comisii electorale speciale, precum și formarea unor organizații pe străzi, puse sub controlul vecinătăților care să verifice dacă toți alegătorii s-au prezentat la vot și care trebuiau să răspundă ca participarea la scrutin să fie sută la sută. În ziua alegerilor urmau a fi numiți “oameni de încredere” care să formeze pichete la ieșirea din comune, în scopul de a nu permite nimănui să părăsească localitatea, dacă nu poate prezenta dovada acordării votului său⁷⁴. În același timp, în mediul urban se cerea constituirea la toate secțiile de votare a unor “cartiere generale” cu

circumscripțiile Transilvaniei, p. 124.

⁶⁶ Marcel Ivan, *op. cit.*, tabloul II C; N.T. Ionescu, *Statistica electorală. Alegerile legislative din martie 1922. A treia aplicațiune a votului obștesc în România*, în *Buletinul Statistic al României*, nr. 2, 1923, p. 103, 114.

⁶⁷ Vasile Ciobanu, *op. cit.*, p. 125.

⁶⁸ *Kronstädter Zeitung*, nr. 3 din 3 ianuarie 1930, p. 1.

⁶⁹ În perioada 1919-1924 au editat 53 de ziare, din care 11 cotidiene, 25 fiind politice (cf. Liviu Malița, *op. cit.*, Anexa I/a).

⁷⁰ Vezi Eduard Eisenburger, *Rudolf Brandsch*, Cluj Napoca, 1983, p. 231.

⁷¹ Elena Dunăreanu, Mircea Avram, *Presa sibiiană în limba germană (1778-1970)*, Sibiu, 1971, p. 22.

⁷² *Minoritățile naționale din România. 1918 – 1925. Documente*, p. 425.

⁷³ *Ibidem*, p. 426.

⁷⁴ *Ibidem*.

listele tuturor vecinătăților. Mașini și căruțe trebuiau puse la dispoziție pentru a transporta în timp util pe toți alegătorii la secțiile de votare. De asemenea – încheia Roth – redacțiilor ziarelor săptămânale săsești trebuia să li se solicite schimbarea zilei de apariție de pe ziua de sâmbătă pe cea de joi sau vineri, în ideea de a se efectua prin intermediul lor o propagandă electorală eficientă și să ajungă și în mediul rural în timp util⁷⁵.

În rândul electoratului șvăbesc din Banat domnea aceeași disciplină de fier. Conducerea politică a șvabilor anunța alegătorii că în cazul în care se vor găsi “trădători” care să nu voteze cu guvernul, deoarece interesele etniei o cer, atunci “poporul nostru îi va alunga cu toată hotărârea din mijlocul nostru și va găsi mijloace și modalități de a înfieră o astfel de trădare rușinoasă. Cine nu înțelege aceasta, va pierde dreptul de a se mai numi german și va fi făcut imposibil, nu numai politicește, ci și în viața publică socială”⁷⁶.

Ca și celelalte minorități, evreii reprezentau o populație relativ mai urbanizată și cu un nivel de instrucție relativ mai ridicat, alcătuind elita economică și profesională în mai mare măsură decât românii. Totuși, spre deosebire de celelalte minorități, concentrate în cea mai mare parte într-o anumită regiune, evreii locuiau în târguri și orașe pe întreg teritoriul țării, devenind astfel un soi de numitor comun al elitei urbane pentru toate provinciile, vechi și noi⁷⁷. În Transilvania, la 1920 existau aproximativ 181.340 evrei, din care mai bine de jumătate locuiau în orașe. Procentual, evreii reprezentau 12,62% din populația totală urbană⁷⁸, dar majoritatea aveau doar în orașul Sibiu⁷⁹. În schimb, locuiau în proporții însemnate în marile orașe transilvănene.

Predominarea evreilor în profesiunile liberale, cu deosebire în avocatură și medicină, făceau din aceștia grupul cel mai semnificativ al elitei urbane⁸⁰. Din punct de vedere lingvistic, evreii de la oraș erau în mare măsură asimilați maghiarilor, întărind astfel aspectul unguresc al orașelor transilvănene, exceptând Banatul, unde erau asimilați mai degrabă germanilor, a căror limbă predomina aici⁸¹. După Unirea din 1918, deși majoritatea evreilor transilvăneni a continuat să se identifice cu cultura maghiară, unii au adoptat limba de stat, devenind în perioada ce a urmat români loiali⁸².

Curcurele maghiare considerau însă că populația evreiască transilvăneană, care a rămas fidelă limbii, tradițiilor și culturii maghiare, face parte integrantă din unitatea

⁷⁵ *Ibidem*, p. 427. O altă mărturie a disciplinei electorale a sașilor se înregistrează în timpul alegerilor locale din 1926: „Deoarece din motive naționale există datoria electorală pentru fiecare îndreptățit la vot din Liga Culturală, conducerea roagă să fie îndeplinită această datorie de a alege. Pentru a nu se stânjeni munca sunteți rugați să mergeți la localul de votare în următoarea ordine: vineri 8,30, maiorul Binder, servitorul Diener; ora 9,30 Dr. Csakay, Dr. Sindel; ora 10,30 Dr. Nussbacher. Cei ce nu au încă certificatul de alegător sunt rugați să-l procure în cursul acestei zile de la magistrat.” (Circulara este datată 17 februarie 1926 și aparține conducerii Ligii Culturale și se adresează celor 5 angajați) (Arhivele Naționale, Direcția Județeană Sibiu, Fond *Liga Culturală a Germanilor din România*, dos. 10, 1926, f.1350).

⁷⁶ În acest caz, este vorba de cartelul electoral încheiat de germanii din România cu Partidul Poporului, în 1926. (vezi *Un apel șvăbesc*, în *Neamul Românesc*, nr. 99 din 4 mai 1926).

⁷⁷ Irina Livezeanu, *op. cit.*, p. 22.

⁷⁸ N. Istrate, *op. cit.*, p. 13,14,15-16.

⁷⁹ *Ibidem*, p. 16; vezi și tabelul nr. III, p. 54.

⁸⁰ Cf. Irina Livezeanu, *op. cit.*, p. 182-183.

⁸¹ *Ibidem*, p. 165.

⁸² *Ibidem*, p. 167; Alexandru Olteanu, *Le mouvement politique hongrois en Roumanie*, în *Revue de Transylvanie*, tome II, nr. 2, 1935, p. 192.

națiunii maghiare din România⁸³. Evident că se sconta pe aportul electoral al acestei comunități.

După ce în mai 1919 evreii au primit dreptul la cetățenia română⁸⁴, Uniunea Evreilor Pământeni, care ființa din 1909 în Vechiul Regat, ci doar și-a extins secțiunile și în Transilvania⁸⁵. La alegerile parlamentare din mai 1920 evreii au participat sub forma Blocului evreiesc⁸⁶, nereușind să obțină rezultate electorale serioase, succese parțiale în unele județe din Bucovina și Basarabia⁸⁷. Acesta a constituit momentul în care – potrivit unui raport al Direcției Siguranței Generale a Statului – evreii transilvăneni au renunțat la “politica de rezistență pasivă, păstrând o neutralitate expectativă”⁸⁸ față de statul român.

La alegerile parlamentare din 1922, evreii nu vor depune în Transilvania liste de candidaturi separate și, deci, nu vor obține în această provincie nici un mandat⁸⁹. Este de presupus că evreii transilvăneni și-au acordat voturile partidelor românești și ale minorităților etnice.

Odată ce minoritățile naționale au trecut peste “faza descurajării și demoralizării în care le adusesse răsturnarea pe neașteptate a vechiului regim național și politic”⁹⁰, au renunțat la politica de “rezistență pasivă” și s-au implicat în lupta electorală. Calea pe care au ales-o a fost aceea a alianțelor electorale cu partidul de guvernământ, indiferent că s-a numit liberal sau averescan⁹¹; așa s-a întâmplat în anul 1922 și în 1926. Motivația acestei atitudini politice era, după liderii minorității maghiare și germane, aceea a garantării drepturilor câștigate, precum și speranța câștigării altora noi. Pe de altă parte, guvernul putea miza pe un număr de voturi constant și ușor de anticipat, având în vedere faptul că alegătorii minoritari votau în bloc cu partidul care le reprezenta interesele etniei. O asemenea tactică a dus la transformarea electoratului maghiar și german într-o adevărată “zestre guvernamentală”.

Cunoscutul ziarist transilvănean Ion Băilă observa, în 1926, că factorii politici au văzut în minorități “numai niște elemente politice, care să fie puse în balanța guvernelor, când e nevoie de a obține un succes electoral”⁹². Minoritățile etnice – continua Băilă – au fost “reduse în stat la rolul unui simplu joc politic de balanță între partidele românești”⁹³.

A existat însă și un revers al medaliei, în sensul că unele partide politice românești au supralicitat oferta electorală, acordând minorităților naționale favoruri și

⁸³ Vezi în acest în acest sens Motiunea votată în 1924 la Brașov de Partidul Maghiar (Alexandru Olteanu, *op. cit.*, p. 191 – 192). O parte a evreilor se declarau ei înșiși “maghiari” de confesiune ebraică (vezi articolul *Mișcarea sionistă în Ardeal*, în *Românul*, Arad, anul IX, nr. 167 din 7 august 1920).

⁸⁴ Cf. C. Hamangiu, *Codul general al României. Legi uzuale. 1919 – 1922*, vol. IX-X, p. 71-72.

⁸⁵ Aurel Galea, *op. cit.*, p. 361.

⁸⁶ *Minoritățile naționale din România. 1918-1925. Documente*, p. 199-200.

⁸⁷ Marcel Ivan, *op. cit.*, p. 24.

⁸⁸ *Minoritățile naționale din România. 1918 – 1925. Documente*, p. 232.

⁸⁹ Marcel Ivan, *op. cit.*, tabloul II C.

⁹⁰ N. Ghiulea, *Minoritarii în politica românească*, în *Societatea de Măine*, Cluj, anul III, nr. 27-28 din 4-11 iulie 1926, p. 485.

⁹¹ *Ibidem*.

⁹² Ion Băilă, *Minorități naționale și minorități politice*, în *Societatea de Măine*, nr. 18 din 2 mai 1926, p. 337.

⁹³ *Ibidem*.

concesii, în schimbul obținerii de voturi din partea alegătorilor minoritari⁹⁴; că odată cu terminarea alegerilor, aceste promisiuni erau de regulă uitate, este o altă problemă.

Într-o altă ordine de idei, existența în Transilvania a unei numeroase mase de alegători minoritari – scria Ion Băilă – a făcut să se dezvolte “un spirit cu o distinctă particularitate, care nu se găsește decât [aici] și care cu greu poate fi apreciat cu justețe de către frații noștri din vechiul regat”⁹⁵.

O problemă importantă și delicată în același timp este aceea a stabilității/instabilității politice a electoratului transilvănean. Rezultatele primelor trei consultări ale corpului electoral din România Mare au demonstrat că întotdeauna partidul de la putere, care organiza alegerile legislative, reușea să câștige majoritatea voturilor; în anul 1919 Consiliul Dirigent organizează alegerile, iar PNR a obținut 170 mandate de deputați din 205⁹⁶; un an mai târziu, Partidul Poporului organiza alegerile, reușind să-și adjudece în Transilvania 84 de mandate de deputat, față de 23 ale PNR⁹⁷; în 1922 liberalii obțin în circumscripțiile electorale transilvănene 81 mandate de deputat din 121, iar *naționalii* 25⁹⁸. Luând în considerare aceste cifre, se pune întrebarea cum se explică variația mare de voturi acordate, la intervale scurte de timp, când unui partid, când altuia. În același timp, se poate observa numărul relativ constant de locuri în Parlament, pe care le obține PNR în opoziție, 23 – 25 deputați. În acest caz, se impune precizarea că majoritatea mandatelor *naționalilor* au fost obținute în urma voturilor primite din partea alegătorilor rurali, și mai puțin a celor urbani (aceasta se poate observa și din modul în care erau repartizate candidaturile PNR pe circumscripții electorale).

După părerea noastră, instabilitatea politică a electoratului transilvănean, ca de altfel și a celui din celelalte teritorii românești, se datora în principal presiunii guvernamentale, neonorării promisiunilor electorale (uzura politică a partidului care fusese la putere), “zestrei guvernamentale”, lipsei de educație politică a alegătorilor, precum și tacticii partidelor etnice de a se alia mereu cu guvernul.

În ceea ce privește educația politică a alegătorilor din Transilvania, N. Dașcovici afirma că aplicarea reformei electorale nu a rezolvat “chestiunea culturii și a pregătirii cetățenești a alegătorului de vot universal”⁹⁹. “Votul universal – afirma ziaristul Moise Nicoară, în anul 1923 – a chemat dintr-odată la viața publică sute de mii de cetățeni, prea puțin pregătiți pentru rolul precumpănitor pe care sunt chemați să-l îndeplinească”¹⁰⁰. Profesorul universitar clujean I. C. Cătuneanu era de părere, în 1924, că nu se putea contesta faptul că prin introducerea votului universal s-a făcut un pas enorm spre emanciparea politică a maselor, dar – specifică el – alegătorii se vor putea bucura de

⁹⁴ “Pactul de la Ciucea” încheiat la 23 octombrie 1923 între Partidul Maghiar și Partidul Poporului este un exemplu relevant (vezi pe larg: *Minoritățile naționale din România, 1918 – 1925. Documente*, p. 623-629).

⁹⁵ Ion Băilă, *Rezolvirea problemelor minoritare*, în *Societatea de Măine*, anul III, nr. 29-30 din 18-25 iulie 1926, p. 510.

⁹⁶ Gh. Iancu, *Desfășurarea și rezultatele alegerilor parlamentare din noiembrie 1919 în circumscripțiile Transilvaniei*, p. 125.

⁹⁷ Tancred Constantinescu, *op. cit.*, p. 97; Marcel Ivan *op. cit.*, tabelul IV.

⁹⁸ N.T. Ionescu, *op. cit.*, tabloul nr. III, p. 102.

⁹⁹ N. Dașcovici, *Sistemele electorale și legea noastră*, în *Societatea de Măine*, anul III, nr. 25-26 din 20-27 iunie 1926, p. 453.

¹⁰⁰ Moise Nicoară, *Îndrumătorii opiniei publice*, în *Țara Noastră*, Cluj, anul IV, nr. 33 din 19 august 1923, p. 1059.

acest progres “numai atunci când își va fi făcut educația în viața publică și când politicianii vor trebui să respecte libertatea alegerilor”¹⁰¹.

Petre Suci, într-o lucrare publicată în 1925, demonstra interdependența care exista între bunăstarea economică și știința de carte a alegătorului și conștiința lui politică. Concluzia lui a fost aceea că țaranului român din Transilvania îi lipsesc amândouă¹⁰². “Țăranul nostru, în Ardeal, ca și în Vechiul Regat – arăta Petre Suci – trăiește în același cerc strâmt de incultură, fără simț și înțelegere, nici chiar față de nevoile imediate ale satelor. [Țăranii] sunt un element, dacă nu absolut nepolitic, dar în tot cazul apolitic. Însuflețirea cu care participă la adunări și cu care ascultă pe oratori, nu sunt un motiv să ne putem bizui pe ei. [...] țărănimea noastră e o masă electorală incoherentă și informă. E politicește un material puțin utilizabil.”¹⁰³

Alți analiști ai epocii au subliniat ideea că, deși opinia publică era aproape exclusiv orășenească, votul universal era însă, mai cu seamă, un vot al satelor¹⁰⁴. Problema era că mediul urban era dominat de minoritățile etnice, care din punctul de vedere al educației naționale, al științei de carte le erau superioare; în plus, ei “se prezentau uniți [în alegeri], iar noi ne prezentăm în partide”, lucru ce “ar putea să aibă urmări foarte neplăcute pentru reprezentanța provinciilor transcarpatine”¹⁰⁵.

Imaturitatea politică a unei părți însemnate a corpului electoral a determinat apariția așa-numitei “zestre guvernamentale”, definită ca reprezentând un număr de voturi pe care partidul de guvernământ le primea din partea unor alegători neînregistrați politic, care la alegeri votau, din principiu, cu puterea¹⁰⁶. În Transilvania, “zestrea guvernamentală” se poate calcula începând cu alegerile din 1920. Cea mai mare zestre guvernamentală a deținut-o Partidul Liberal, urmându-i Partidul Poporului și Partidul Național. Această din urmă formațiune politică a beneficiat în opoziție de cel mai mare procent de voturi constante, de voturi neguvernamentale¹⁰⁷.

Procentajul “zestrei” a variat pe provincii și, după părerea statisticianului Marcel Ivan, ea a fost cu atât mai mică cu cât standardul de viață era mai ridicat¹⁰⁸. De exemplu, țăranul (prototipul alegătorului român), relativ emancipat și cu un nivel al științei de carte ridicat, din Banat, nu votează în mod mecanic cu guvernul, având convingeri politice proprii și, în urma unei anumite independențe materiale, posibilitatea de a se emancipa din rândurile unei mase anonime și politic amorfă a alegătorilor¹⁰⁹. Țăranul din Basarabia însă, sau chiar acela din unele regiuni ale Vechiului Regat, care nu s-a eliberat

¹⁰¹ I. C. Cătuneanu, *Acțiunea Românească și minoritățile*, în *Acțiunea Românească*, Cluj, anul I, nr. 1 din 1 noiembrie 1924, p. 3.

¹⁰² Petre Suci, *Poporația Ardealului și simțul realităților social-economice*, Cluj, 1925, p. 22. Aceeași idee este susținută și de N. C. Angelescu, în lucrarea *Desechilibrul românesc*, București, 1938, p. 142, 143.

¹⁰³ *Ibidem*, p. 26,27.

¹⁰⁴ Eugen Crăciun, *O criză fără soluție*, în *Revista Vremii politice, literare și economice*, București, anul I, nr. 1, din 30 octombrie 1921, p. 10-11.

¹⁰⁵ Camil Petrescu, *Legea electorală în Ardeal, Banat și Bucovina*, în *Revista Vremii politice.....*, anul II, nr. 7 din 29 ianuarie, 1922, p. 11.

¹⁰⁶ Marcel Ivan, *op. cit.*, p. 28.

¹⁰⁷ Matei Dogan, *Analiza statistică a “democrației parlamentare” din România. 1919-1937*, București, 1946, p. 37.

¹⁰⁸ Marcel Ivan, *op. cit.*, tabelul nr. 6 b.

¹⁰⁹ *Ibidem*, p. 29.

cu desăvârșire de tradiția și mentalitatea unei dependențe și încătușări individuale, morale și materiale, ale unui trecut nu prea îndepărtat, forma o masă politică mai maleabilă și cu concepții destul de vagi¹¹⁰. Cea mai mică “zestre guvernamentală” s-a înregistrat în anii de după Marea Unire în Banat și s-a păstrat până în 1937. Urmasii Ardealului, Bucovina, Vechiul Regat, Basarabia și, pe ultimul loc, Dobrogea¹¹¹.

SORIN RADU

**THE ELECTORATE OF TRANSYLVANIA DURING
THE FIRST YEARS AFTER THE GREAT UNION**

(SUMMARY)

In this article the author deals with a difficult problem less studied by Romanian and foreign historians, namely the electorate of Transylvania the first years after the Great Union. The article begins with the analysis of the impact of the political reforms on the electors' behaviour. It continues with a comparative analysis of the electoral legislation elaborated by the Directing Council in Transylvania and Old Kingdom.

The author's opinion is that what differs the electorate in Transylvania from the one in Old Kingdom is the existence of a strong nucleus of votes belonging to the ethnical minorities (Hungarians, Saxons and Swabians) that created a distinct image on the Romanian political scene. After giving up the so-called “politics of passivity” towards the Romanian state, the political parties of the ethnical minorities usually concluded on electoral alliance with the govern. This politics drove to the transformation of the electors belonging to the ethnical minorities into a so-called “government dowry”.

---

¹¹⁰ *Ibidem.*

¹¹¹ *Ibidem.*